

УДК 343.83 (477)

DOI 10.32755/sjeducation.2026.02.062

ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТІВ У СЕРЕДОВИЩІ ЗАСУДЖЕНИХ

Жулковський Вадим Вікторович,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри формування
та розвитку професійної компетентності персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби України,

*Інститут професійного розвитку,
Пенітенціарна академія України
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34,
e-mail: vadimoff@i.ua)*

ORCID: 0000-0001-9433-5298

У статті досліджено проблему профілактики конфліктів у середовищі засуджених як одну з ключових умов підтримання належного рівня безпеки та керованості пенітенціарних установ. Актуальність теми обумовлена ускладненням міжособистісних взаємин у місцях позбавлення волі, поширеністю конфліктогенних факторів та потребою вдосконалення превентивної роботи персоналу. Метою дослідження є комплексне визначення змісту й напрямів профілактики конфліктів серед засуджених, а також обґрунтування ефективних практичних підходів до їх запобігання і конструктивного врегулювання. Методологічну основу становлять загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема аналіз і узагальнення теоретичних положень, порівняння, систематизація, а також структурно-функціональний підхід до оцінки профілактичної діяльності в установах виконання покарань. Під час дослідження визначено основні об'єктивні та суб'єктивні чинники конфліктогенності пенітенціарного середовища, охарактеризовано найбільш уразливі періоди перебування засуджених в установах, а також уточнено роль персоналу в ранньому виявленні передконфліктних ситуацій. Обґрунтовано доцільність багаторівневої профілактики, що поєднує режимні, організаційні, соціально-психологічні, педагогічні та індивідуально-корекційні заходи. Практична цінність статті полягає в можливості використання запропонованих підходів і діяльності персоналу для зниження рівня конфліктності, покращення морально-психологічного клімату та підвищення ефективності ресоціалізації засуджених. Зроблено висновок, що системна, науково обґрунтована та міждисциплінарно забезпечена профілактика конфліктів є необхідною умовою стабільного функціонування установ виконання покарань і формування у засуджених конструктивних моделей поведінки.

Ключові слова: профілактика конфліктів, засуджені, пенітенціарне середовище, конфліктогенність, соціально-психологічна робота, установи виконання покарань, ресоціалізація.

CONFLICT PREVENTION IN THE PRISONER ENVIRONMENT

Zhulkovskyi Vadym,

PhD of Pedagogy,

Senior Lecturer at the Department

for the Formation and Development of Professional

Competence of the Personnel of the State

Criminal-Executive Service of Ukraine,

Institute of Professional Development

Penitentiary Academy of Ukraine

(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine,

e-mail: vadimoff@i.ua)

ORCID: 0000-0001-9433-5298

The article examines the problem of conflict prevention among prisoners as one of the key conditions for maintaining an appropriate level of security and manageability in correctional institutions. The relevance of the topic is driven by the increasing complexity of interpersonal relations in places of detention, the prevalence of conflict-generating factors, and the need to improve preventive practices of institutional staff. The purpose of the study is to comprehensively define the content and main directions of conflict prevention among prisoners and to substantiate effective practical approaches to their early prevention and constructive settlement. The methodological framework is based on general scientific and special research methods, including analysis and generalization of theoretical provisions, comparison, systematization, and a structural-functional approach to assessing preventive activities in correctional facilities. The study identifies the main objective and subjective factors that contribute to conflict development in the penitentiary environment, characterizes the most vulnerable periods of sentence serving, and clarifies the role of staff in the early detection of pre-conflict situations. The expediency of a multi-level prevention model combining regime, organizational, socio-psychological, pedagogical, and individual corrective measures is substantiated. The practical value of the article lies in the possibility of applying the proposed approaches in the work of correctional personnel to reduce conflict levels, improve the moral and psychological climate, and increase the effectiveness of prisoner resocialization. It is concluded that systematic, scientifically grounded, and interdisciplinary conflict prevention is a necessary condition for the stable functioning of correctional institutions and for the development of constructive behavioral patterns among prisoners.

Key words: *conflict prevention, prisoners, penitentiary environment, conflict factors, social and psychological work, correctional institutions, resocialization.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні умови функціонування установ виконання покарань характе-

ризуються підвищеним рівнем напруженості міжособистісних взаємин серед засуджених. Обмеженість простору, вимушена ізоляція, вплив кримінальної субкультури та психологічні особливості осіб, які відбувають покарання, створюють сприятливе підґрунтя для виникнення конфліктів. Такі конфлікти можуть призводити до порушень режиму, проявів агресії, групових протистоянь і загалом ускладнюють процес ресоціалізації.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання своєчасної профілактики конфліктів у середовищі засуджених. Ефективна профілактична діяльність сприяє не лише підтриманню належного рівня безпеки в установах виконання покарань, а й формуванню у засуджених конструктивних моделей поведінки. Наявність конфліктів негативно впливає на оперативну обстановку в установах виконання покарань та підвищує ризики правопорушень і насильницьких проявів.

Попри наявність окремих наукових напрацювань і практичних заходів, проблема профілактики конфліктів у середовищі засуджених залишається недостатньо систематизованою та потребує подальшого наукового осмислення. Особливої актуальності набуває розроблення комплексних профілактичних підходів, що поєднують організаційні, соціально-психологічні та індивідуально-корекційні механізми впливу.

Отже, існує об'єктивна потреба у вдосконаленні теоретичних засад і практичних інструментів профілактики конфліктів у середовищі засуджених з метою підвищення ефективності діяльності персоналу установ виконання покарань та забезпечення безпечного й керованого пенітенціарного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження особливостей конфліктної поведінки серед засуджених висвітлені у працях С. Замули, В. Москальця, У. Настоящої, Ю. Попика, Л. Романовської, В. Сулицького, Г. Федоришина та інших українських учених.

Метою статті є комплексне теоретико-прикладне обґрунтування проблеми профілактики конфліктів у середовищі засуджених, виявлення основних конфліктогенних чинників пенітенціарного середовища, а також визначення ефективних

профілактичних заходів, спрямованих на запобігання та конструктивне врегулювання конфліктних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Проблема профілактики й запобігання конфліктів актуальна і має велике практичне значення у зв'язку з тим, що дає змогу зберегти психологічні, моральні й матеріальні ресурси, які витрачаються на їх розв'язання і врегулювання. Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, думок, оцінок, позицій людей у процесі їх взаємодії [3, с. 18].

Розглядаючи проблему конфліктів в установах виконання покарань, варто зазначити, що умови ізоляції від суспільства значно підвищують ймовірність виникнення конфліктних ситуацій серед засуджених. Також вагомий вплив на рівень конфліктності мають негативний морально-психологічний клімат, наявність негативно спрямованих груп та окремих засуджених.

Згідно з дослідженнями до створення конфліктних ситуацій у місцях позбавлення волі найбільш схильні засуджені віком від 18 до 25 років, які відбувають покарання за насильницькі злочини. Мотив усіх конфліктів у такому середовищі – прагнення задовольнити свої потреби. Особливої уваги потребують також засуджені, які відбули 3/4 терміну покарання незалежно від віку та періоду перебування в установі. Їм більшою мірою притаманні різноманітні негативні психічні стани. Цю категорію умовно можна назвати «важкими засудженими». Крім того, як свідчить статистика, конфлікти найчастіше відбуваються в житловій та у виробничій зоні, а також у слабо контрольованих місцях на території установи [4, с. 50].

Серед причин виникнення конфліктів у середовищі засуджених можна виділити об'єктивні та суб'єктивні. Причому в обох випадках вони негативно впливають як на стосунки в офіційній та неофіційній сферах, так і на психологічний стан окремої особистості.

- До об'єктивних причин конфліктів серед засуджених відносять:
- ізоляцію від суспільства;
  - позбавлення звичайних умов існування;
  - тривале перебування в одностатевих групах;

– конфліктне негативно спрямоване агресивне середовище засуджених;

– жорстку регламентацію поведінки тощо [1, с. 12].

До суб'єктивних причин конфліктів засуджених відносять:

– психічні особливості особистості засуджених (конфліктність, агресивність, неадекватна самооцінка, неврівноваженість, збудливість, імпульсивність);

– стратифікацію засуджених (поділ на прошарки);

– наявність кримінальної субкультури («тюремні закони, правила»);

– постійне перебування у двох сферах впливу (формальній і неформальній) [4, с. 48].

Аналіз джерельної бази засвідчує, що причиною виникнення конфліктів у середовищі засуджених також можуть бути певні періоди перебування в місцях позбавлення волі, коли йдеться про зміну психічних станів. Необхідність володіння співробітниками установ виконання покарань цими знаннями зменшить частоту виникнення конфліктних ситуацій [5, с. 97].

1. Період адаптації, коли особа повністю усвідомила невідворотність процесу відбування покарання і змирилася з новими умовами, у які вона потрапила. Цей період триває 3–4 місяці, може розтягнутися до півроку. У цей час засуджений особливо гостро відчуває обмеженість власних потреб, необхідність зміни поведінки згідно з правилами внутрішнього розпорядку, що своєю чергою викликає в одних осіб стан підвищеної дратівливості, а в інших – стан пригніченості. Цей психічний стан характеризується процесом зламу раніше установлених стереотипів життя, що виникає під впливом режиму установ виконання покарань. Засуджений повинен змінюватися, підлаштовуватися під режим установи, дотримуватися правил, що диктує нормативно-правова база. Усе це призводить до виникнення різних негативних емоцій, зниження життєвої активності, пригніченості, проявів дратівливості. Підвищення дратівливості стає причиною емоційних зривів, порушень режиму умов тримання, розпалювання конфліктних ситуацій тощо. Усі ці зміни в емоційному стані відбуваються, допоки в засудженого не сформується якості, необхідні в нових умовах перебування.

2. Період розвитку та прояву інтересів до нових умов життя. Цей період характеризується появою та розвитком позитивних станів, емоцій, які викликають підвищену психічну активність у засудженого. Виникають нові інтереси, такі як активна участь у житті колективу засуджених, організація дозвілля в умовах несвободи, спроби налагодження стосунків з родиною тощо. У цей період засуджений прагне проявити себе серед інших засуджених, посісти певне місце в ієрархії світу засуджених, здобути авторитет. Здебільшого засуджені не прагнуть змінити деструктивну поведінку на позитивну і намагаються вибороти собі авторитет спробами розпалювання конфліктних ситуацій, демонстрацією власної сили та приниження інших засуджених. Якщо засуджений позитивно ставиться до вимог адміністрації та не виявляє супротив під час проведення соціально-виховної та психологічної роботи, це сприяє появі нового кола інтересів, розширення структури виконуваних соціальних ролей, що обумовлює позитивні зміни у психології засуджених, зменшення конфліктності.

3. Період поєднання зовнішнього впливу із самовихованням. У цей період засуджений ставить цілі у своєму житті, планує шляхи їх досягнення, у деяких особливо позитивно спрямованих засуджених з'являється провина за скоєний злочин та велике бажання відшкодувати заподіяну шкоду постраждалій стороні. Конфлікти в цьому періоді мінімальні.

4. Період, що передує звільненню. Очікування звільнення часто супроводжується переживанням ймовірних труднощів, які можуть з'явитися в нових умовах (у сім'ї, на роботі тощо), тому можуть розвиватися психічні стани пригніченості, підвищеної дратівливості, амбівалентності тощо. У цей період спостерігається збільшення конфліктних ситуацій [5, с. 98].

Персонал пенітенціарних установ може відігравати доволі значну роль щодо запобігання та профілактики конфліктів серед засуджених за умови наявності добре розвинутої професійної спостережливості.

Запобігання конфліктів – це сукупність знань про способи, засоби, прийоми впливу на передконфліктну ситуацію, а також послідовність дій опонентів і третіх осіб, у результаті

яких ліквідується суперечність. Запобігання конфліктів може здійснюватися різними способами та засобами, оскільки конфлікти дуже різноманітні. Найефективніше – запобігати причинам виникнення конфлікту.

Запобігання конфлікту може бути:

- частковим – коли відбувається обмеження негативного впливу причини конфлікту на проблемну ситуацію, що склалася;

- повним – коли відбувається нейтралізація всіх чинників, які є підґрунтям конкретного конфлікту [2, с. 26].

Профілактика конфліктів – це вид діяльності, що полягає у завчасному розпізнаванні, усуненні або ослабленні їх передумов. Успіх цієї діяльності визначається комплексом дій [4, с. 50].

Профілактика конфліктів в установах виконання покарань охоплює:

- прогнозування; планування; здійснення профілактичних заходів [6, с. 112].

Прогнозування конфліктів передбачає:

- прогнозування причин виникнення та розвитку конфліктів, обставин, які їм сприяють;

- урахування індивідуальних особливостей особистості учасників конфлікту;

- інформаційне забезпечення, наявність відомостей про засуджених з різних джерел;

- забезпечення постійного контролю за засудженими, схильними до створення конфліктних ситуацій.

Планування профілактичних заходів охоплює:

- заходи щодо роз'єднання негативних груп засуджених;

- індивідуальну профілактичну роботу з порушниками режиму;

- виявлення негативних традицій та звичаїв в осередку засуджених.

Як правило, плануванням профілактичних заходів займаються працівники оперативного відділу, відділу нагляду і безпеки, соціально-психологічної служби.

Здійснення профілактичних заходів [6, с. 113]:

1. Режимні профілактичні заходи, спрямовані на підтримання чіткого порядку та передбачуваності умов тримання засуджених, що саме по собі знижує рівень напруженості у

середовищі. Вони стосуються належної організації нагляду, контролю за дотриманням правил внутрішнього розпорядку, раціонального розміщення засуджених з урахуванням їх психологічної сумісності та своєчасного реагування на порушення дисципліни. Послідовність, справедливість і однаковість застосування режимних вимог формують у засуджених відчуття керованості середовища та зменшують підґрунтя для конфліктів.

2. Оперативні профілактичні заходи мають на меті своєчасне виявлення та нейтралізацію негативних групових процесів у середовищі засуджених. Вони передбачають збір, аналіз та використання інформації про неформальну структуру середовища, лідерів негативної спрямованості та осіб, схильних до провокування конфліктів. Важливими складовими є запобігання формуванню стійких криміногенних угруповань, локалізація джерел напруженості та індивідуальний профілактичний вплив на найбільш проблемні категорії засуджених.

3. Виробничі заходи, спрямовані на забезпечення конструктивної зайнятості засуджених як важливого чинника зниження конфліктності. До них належать справедливий розподіл праці, прозора система її оплати, урахування професійних навичок і фізичних можливостей засуджених під час працевлаштування. Раціонально організована трудова діяльність сприяє зниженню рівня фрустрації, формує відчуття соціальної користі та зменшує вплив деструктивного дозвілля, що часто стає підґрунтям конфліктів.

4. Педагогічні профілактичні заходи передбачають цілеспрямований виховний вплив на засуджених з метою формування у них правослухняної поведінки, розвитку соціально прийнятних цінностей і навичок конструктивної взаємодії. Вони стосуються проведення індивідуальних та групових виховних бесід, правопросвітницьких заходів, формування позитивного мікроклімату у відділеннях, а також залучення засуджених до культурно-освітньої діяльності. Системна виховна робота сприяє зниженню агресивності та підвищенню рівня соціальної відповідальності.

5. Психологічні профілактичні заходи, спрямовані на раннє виявлення осіб з підвищеною конфліктністю та корекцію їх

емоційно-поведінкових проявів. Вони охоплюють психологічну діагностику, індивідуальне консультування, психокорекційні програми, тренінги керування емоціями та агресією, а також супровід засуджених у кризових періодах відбування покарання. Реалізація цих заходів дозволяє зменшити рівень внутрішньої напруженості, підвищити самоконтроль засуджених і запобігти ескалації міжособистісних конфліктів.

Висновки. Отже, проведений аналіз засвідчив, що конфлікти у середовищі засуджених є закономірним наслідком поєднання об'єктивних умов ізоляції, впливу кримінальної субкультури та індивідуально-психологічних особливостей осіб, які відбувають покарання. Найбільш конфліктогенними є періоди адаптації до умов позбавлення волі та етап, що передує звільненню, а також середовище молодих засуджених і осіб, засуджених за насильницькі злочини.

Встановлено, що ефективна профілактика конфліктів у пенітенціарних установах має ґрунтуватися на системному підході, який передбачає своєчасне прогнозування, планування та реалізацію комплексу режимних, оперативних, педагогічних, виробничих і психологічних заходів. Особливого значення набуває раннє виявлення осіб групи ризику, урахування неформальної структури середовища засуджених та постійний моніторинг морально-психологічного клімату у відділеннях.

Доведено, що провідна роль у профілактиці конфліктів належить персоналу установ виконання покарань. Саме міжвідомча взаємодія, професійна спостережливність, індивідуалізація виховного впливу та розвиток у засуджених навичок конструктивної комунікації здатні істотно знизити рівень конфліктності.

Перспективними напрямками подальшого вдосконалення профілактичної діяльності є розширення використання психологічного скринінгу, впровадження відновних практик, підвищення психолого-педагогічної компетентності персоналу та посилення змістовної зайнятості засуджених. Реалізація зазначених заходів сприятиме стабілізації оперативної обстановки в установах виконання покарань, підвищенню рівня безпеки та більш успішній ресоціалізації засуджених.

Список використаних джерел

1. Взаємовідносини пенітенціарного персоналу і засуджених. Вимоги, стандарти і перспективи. Чернігів : ПАТ «Десна», 2012. 80 с.
2. Головка О. В., Лисак Н. О., Петренко Н. В. Опорний конспект лекцій із дисципліни «Конфліктологія» Харків : ХДУХТ, 2018. 117 с.
3. Долинська Л. В. Психологія конфлікту : навч. посіб. Київ : Каравела, 2010. 303 с.
4. Курс лекцій з модуля професійно-психологічної компетентності. Біла Церква : Білоцерківський центр підвищення кваліфікації персоналу ДКВС України, 2019. 90 с.
5. Настояща У. В. Причини виникнення конфліктів у середовищі засуджених в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: *Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. Чернігів : Академія ДПтС, 2018. № 1 (1). С. 97–98.
6. Романовська Л. І., Попик Ю. В., Замула С. Ю. Модуль психолого-педагогічної компетентності : навч.-метод. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2013. 326 с.

References

1. *Relationships between prison staff and prisoners. Requirements, standards and prospects* (2012), PAT "Desna", Chernihiv.
2. Holovko, O. V., Lysak, N. O. and Petrenko, N. V. (2018), *Supporting lecture outline from the discipline "Conflictology"*, KhDUKhT, Kharkiv.
3. Dolynska, L. V. (2010), *Psychology of conflict : study guide*, Karavela, Kyiv.
4. *Course of lectures on the professional psychological competence module* (2019), Bila Tserkva Center for Advanced Training of Personnel of the State Penitentiary Service of Ukraine, Bila Tserkva.
5. Nastoiashcha, U. V. (2018), "Causes of conflicts among convicts in penitentiary institutions and pre-trial detention centers of the State Penitentiary Service of Ukraine", *Scientific Herald of Sivershchyna. Series: Education. Social and Behavioural Sciences*, No. 1 (1), pp. 97–98.
6. Romanovska, L. I., Popyk, Y. V. and Zamula, S. Y. (2013), *Module of psychological and pedagogical competence: educational and methodological manual*, KhNU, Khmelnytskyi.

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.03.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 21.05.2026.